

УДК 021.3:021.4:069.02:379.8:94(477)
[http://doi.org/10.18524/2304-1447.2018.2\(20\).130261](http://doi.org/10.18524/2304-1447.2018.2(20).130261)

Соколов Віктор Юрійович,

кандидат історичних наук, головний бібліотекар
Національної парламентської бібліотеки України
вул. М. Грушевського, 1, м. Київ, 01008, Україна
тел.: (044) 278 85 12
e-mail: socolv@i.ua

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЇВ ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕК: НА ШЛЯХУ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Охарактеризовано досвід, проблеми, перспективи створення, особливості функціонування музеїв історії бібліотек; проаналізовано специфіку формування та розвитку діяльності віртуальних музеїв історії бібліотек, а також значення музею історії бібліотеки в розвитку науково-дослідної, експозиційно-виставкової та культурно-масової роботи книгозбірні, у збереженні та популяризації національної культурної спадщини та в підвищенні іміджу бібліотечної діяльності.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечні інновації, бібліотечні музеї, віртуальні музеї, музей історії бібліотеки, історія бібліотек.

Однією з головних тенденцій розвитку сучасних бібліотек є перетворення новітніх книгозбірень у багатофункціональні інформаційні, культурно-освітні, просвітницькі та дозвіллеві центри. Окрім традиційних інформаційно-бібліотечних, культурно-просвітницьких та інших функцій, бібліотеки виконують важливе соціальне завдання збереження духовної культури та історичної пам'яті, оскільки вони транслюють досягнення розвитку людської цивілізації через кожне покоління, постійно відтворюючи духовні цінності, забезпечуючи культурну спадкоємність і зберігаючи кращі традиції минулого. Розвитку зазначених процесів сприяє не стільки приріст книжкових зібрань, скільки відбір, упорядкування і популяризація видань та унікальних історико-краєзнавчих документів, що збирають працівники книгозбірень в архівах, музеях, бібліотеках, використовуючи в цьому напрямі роботи особисті колекції місцевих жителів і накопичуючи свідчення очевидців певних історичних подій. Вивчаючи історію своїх сіл, міст, районів та регіонів своєї країни, бібліотечні фахівці поряд із письмовими документами (видан-

нями, рукописами тощо) починають розшукувати та збирати речі матеріальної культури (до цієї роботи часто залучаються найбільш активні читачі бібліотек) і використовують їх як експозиційні предмети. Надалі, у результаті пошукової науково-дослідної роботи (НДР) та поповнення експозиції, створюються певні умови для організації й функціонування постійних експозиційно-виставкових та музейних комплексів, завдяки діяльності яких у бібліотеці виокремлюється певний напрям музейної роботи, що надає можливість книгозбірні створити новий (музейний) структурний підрозділ, який може претендувати на статус «музейного куточка» чи міні-музею. Використовуючи в роботі елементи музейної діяльності, бібліотеки трансформуються та формують новий, більш привабливий для користувачів творчий стиль і бібліотечний імідж, підвищуючи тим самим свій соціальний статус та сприяючи поступальному розвитку вітчизняної культури. Безумовно, зростання ролі музейної складової в роботі бібліотек є результатом їхньої інноваційної діяльності, що пояснюється не тільки дією соціальних умов, об'єктивними вимогами часу, а й неформальним творчим підходом до своєї роботи бібліотечних фахівців, які створюють музейні експозиції переважно за особистою ініціативою при активній допомозі читачів та громадськості. Розвиток бібліотечних музеїв стає своєрідним стимулом до взаємодії книгозбірень із музеями й архівами, до їхнього зближення та інтеграції. За результатами анкетування 36% українських бібліотек проводять спільно з архівами та музеями соціально значущі акції та заходи; 18% бібліотек спільно з ними організують виставки та експозиції; 12% – проводять спільні конференції, наради, семінари, беруть участь у дослідженнях історичного та краєзнавчого характеру, здійснюють підготовку й випуск бібліографічних покажчиків, довідників; 4% – формують об'єднані електронні ресурси [36, с. 100].

Використання у бібліотеці яскравих форм музейної діяльності допомагає розширити соціально-комунікаційну функцію книгозбірень і більш емоційно впливає на користувача, ніж традиційні форми інформаційно-бібліотечної роботи. Вивчення історії свого краю, розвиток краєзнавчої роботи бібліотеки, зокрема бібліотечного краєзнавства, зумовлюють необхідність звернення працівників книгозбірні до дослідження особливостей історичного розвитку бібліотечних закладів і, насамперед, своєї бібліотеки, аналізу специфіки проявів її культурно-просвітницької місії в різні історичні періоди. Адже кожна книгозбірня має унікальну історію свого формування та розвитку, окремий масштабний профіль діяльності. Розкриття історії бібліотеки представляє не тільки наукову та історичну цінність, а й загальноосвітнє, соціокультурне значення,

оскільки бібліотека як соціальний інститут міцно пов'язана з суспільно-політичним та культурно-просвітницьким рухом країни та відображає засобами своїх фондів все різноманіття суспільного життя [29, с. 56]. Нині вивчення історії бібліотеки та бібліотечної справи все частіше стає необхідним розділом плану НДР кожної обласної книгозбірні, що вимагає від її співробітників кропіткої, ретельної пошукової роботи, аналізу першоджерел, систематизації фактичного матеріалу тощо. На влучну думку ініціатора створення Музею історії Російської державної бібліотеки (1986 р.), історика-бібліотекознавця Л. Коваль, працівники бібліотеки ніколи не будуть любити свій заклад, доки не будуть знати його історії. До речі, фонд зазначеного Музею історії цієї найбільшої російської бібліотеки щороку зростає, якщо в 2003 р. він налічував дев'ять тисяч одиниць зберігання, то в 2011 – вже 13 тис. А в «Книге памяти Российской государственной библиотеки» (М., 1995) зафіксовано 2600 осіб, які зробили вагомий внесок у розвиток даної книгозбірні [10, с. 73–74]. Цікаво, що в 2007 р. тут-таки було відкрито Музей читача [27].

Вивченню та специфічному відтворенню експозиційними засобами історії розвитку бібліотеки чи бібліотечної справи певної місцевості значно сприяє створення та функціонування різних бібліотечних музеїв, що поширюються останнім часом у країні. Розвиток музейної діяльності книгозбірень, розкриття історії становлення бібліотек мають не тільки бібліотекознавчу та історичну, а й загальноосвітню, наукову і соціокультурну цінність. Не випадково, що в останні роки посилюється увага бібліотекознавців та бібліотечних працівників до вивчення формування та особливостей діяльності музеїв історії бібліотек (бібліотечної справи). Наприклад, питання створення та функціонування вищезазначених музеїв розглядалися в працях Л. Коваль, В. Лашевської, К. Мавричевої та ін. [7–10; 14; 17]. У працях Ю. Демченко, С. Колосової, Т. Кузнецової доведено, що організація музеїв історії бібліотеки пов'язана, насамперед, з активізацією краєзнавчої роботи книгозбірень [5; 11–13]. Практичний досвід організації та формування музею історії окремої бібліотеки проаналізовано в публікаціях К. Гарєєва, Ю. Петрухно, С. Шемаєва [2; 3; 24; 25; 35–38]. Вивчення теоретичних та організаційних питань роботи музею історії бібліотеки було здійснено С. Шемаєвим у його дисертаційному дослідженні та відображено в декількох наукових статтях [35–38]. Дослідник розробив концептуальні засади створення музею, основні типові положення його роботи, методика складання необхідної документації, які було реалізовано в підготовці експозиції Музею історії Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка [36].

Загальні принципи організації та функціонування музейних експозицій в електронній формі розглядаються в роботах Е. Акуліча, О. Беззубової, А. Грінкевича, Т. Гафар, Е. Єременко, І. Лосієвського, Т. Максимової, В. Саркісова, О. Черченко та ін. Зокрема, деякі аспекти створення та діяльності віртуального музею книги аналізуються в статті І. Лосієвського [16]. Віртуальні музеї є об'єктом численних досліджень за кордоном, особливо в Італії, у Франції, у низці англосовітських країн. Питання створення та функціонування музеїв історії бібліотек та використання ними електронних форм музейної експозиції, на жаль, ще недостатньо вивчаються вітчизняними дослідниками та фахівцями бібліотечної справи.

Метою запропонованої статті є аналіз та характеристика соціально-культурних чинників створення та особливостей функціонування музею історії бібліотеки, а також вивчення й з'ясування специфіки формування електронного формату музейної експозиції, роботи віртуального музею¹ історії бібліотеки, крім того – розкрити значення культурно-просвітницької діяльності зазначених музеїв у збереженні та популяризації національної культурної спадщини.

У Росії перші спроби створення музею історії бібліотечної справи зробила Л. Хавкіна на поч. ХХ ст., яка проаналізувала та запозичила досвід організації бібліотечних музеїв у США. Зокрема, у своїй доповіді «О профессиональной подготовке библиотечных музеев», що була прочитана в Петербурзі у 1904 р. на III з'їзді російських діячів з технічної та професійної освіти, вона повідомляла, що при кожній бібліотечній школі в

¹ Поняття «віртуальний музей» (від англ. virtual – віртуальний, дійсний, фактичний, уявний, можливий, прихований) зараз широко використовується, проте його визначення має різні тлумачення. Нині існують два основні типи віртуальних музеїв: 1) представництво на сайті реально існуючого музею, в якому можуть бути представлені певні віртуальні об'єкти (голограми, об'ємні тривимірні проекції та ін.) та окремі музейні предмети (розділи або тематичні експозиції) в електронній формі; 2) віртуальний музей, який «фізично» не існує, але заснований на реальних експонатах, представлених відповідно до наукової концепції. Такий музей представляє собою штучний тривимірний простір, в якому розміщуються електронні копії реальних музейних предметів та який має власну структуру, що включає розроблену архітектуру, експозиційний дизайн, навіть фонди і штат співробітників. Таким чином, суто віртуальний музей – це не просто сайт реально існуючого музею, а створений у мережі оригінальний сайт, який не має свого аналога в реальності і представляє реальні матеріали (як ідейне їх втілення в реальному світі) на будь-яку тематику. Оскільки цифрова форма представлення документа набуває все більшого вжитку, термін «віртуальний музей» ми розуміємо в широкому сенсі, тобто і в першому, і в другому зазначеному значенні. Слово «віртуальний» часто використовується у значенні «існуючий в електронному вигляді в мережі Інтернет», проте слова «електронний» і «віртуальний» не є синонімами. Так само поняття віртуального музею часто помилково ототожнюють із поняттям електронного музею. Електронний музей є вужчим поняттям, ніж віртуальний музей, оскільки останній передбачає використання ресурсів мережі Інтернет, надає можливість ведення дискусій між користувачами та є більш доступним для широкого кола людей.

США існує музей бібліотечної справи, який зберігає музейні колекції (плани, малюнки, моделі меблів, інтер'єру; бланки, картки, щоденники, статистичні таблиці, взірці каталогів тощо), котрі дозволяють здійснювати порівняльні дослідження діяльності книгозбірень та наочно демонструвати технічні засоби [33]. Подібний музей історії бібліотечної справи Л. Хавкіна організувала у 1913 р. одночасно з першими бібліотечними курсами при Московському міському народному університеті імені А. Л. Шанявського [28, с. 26]. Проте існує думка, що перший такий музей вона відкрила у Харківській громадській бібліотеці (нині – Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка) при створеному кабінеті бібліотекознавства у 1903 р., де існувала колекція наочних посібників з бібліотечної справи, що була ретельно підібрана співробітниками бібліотеки і систематизована в 90 папках [31, с. 74–75]. Надалі, у 1913 р., вказана колекція (або її частина) була запозичена для тимчасового користування Московським міським народним університетом ім. А. Л. Шанявського для організації перших музейних експонатів вищезазначеного Музею історії бібліотечної справи [28, с. 28]. Московський музей історії бібліотечної справи існував у 1913–1928 рр. переважно у формі тимчасових експозиційних виставок, оскільки для демонстрації всіх матеріалів не вистачало площі ані в Народному університеті ім. А. Л. Шанявського, ані в Державній бібліотеці ім. В. І. Леніна (з 1924 р.). Музей, що мав більше 1,5 тис. фотографій, 500 діапозитивів, 200 плакатів та багато інших документів, обслуговував переважно бібліотечних фахівців. Надалі діяльність вказаного музею занепала, і в середині 1930-х рр. він припинив своє існування. Відродження справи організації музеїв історії бібліотек почалося з заклику (публікації) К. Мавричевої «Создать библиотечные музеи» у 1971 р. [17, с. 27]. Проте зазначені музеї почали відкривати лише з сер. 1980 рр. (наприклад, у 1985 р., після кількарічного збирання музейних предметів, було урочисто відкрито Музей історії бібліотеки в Державній республіканській бібліотеці УРСР імені КПРС (нині – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого), а 1986 р. аналогічний музей було відкрито у Державній бібліотеці СРСР імені В. І. Леніна (нині – Російська державна бібліотека).

Довгий час бібліотекарі вважали організацію музею історії бібліотеки (або бібліотечної справи) привілеєм великих бібліотек. Між іншим, за останні двадцять років набуло поширення створення зазначених музеїв не тільки регіональними та обласними, а й міськими, районними, сільськими бібліотеками, експозиції яких будуються на широкому історико-культурному матеріалі, що дозволяє показувати становлення книгозбірні як частини розвитку національної культури певного краю.

Зазвичай бібліотечний заклад, що організовує музей історії бібліотеки, виділяє для нього спеціальний «музейний куточок» або частину приміщення, де збираються, зберігаються, систематизуються експонати, представлені у вигляді експозиційно-виставкових тематичних комплексів, головним завданням яких є відображення реальності минулого, що забезпечується достовірністю оригінальних предметів чи невеликою кількістю їхніх копій. У фонді музею може бути від кількох сотень (для ефективної роботи музею необхідна наявність приблизно 500 оригінальних пам'яток історії та культури, що представляють наукову, історичну або художню цінність) до кількох тисяч одиниць зберігання, склад копій не повинен перевищувати 10–15 % від загальної кількості документів. Ідея створення музею історії бібліотеки переважно виникає внаслідок потреби збереження унікальних видань, рукописів і документів із розвитку книгозбірень та бібліотечної справи в цілому (почесних грамот, посвідчень, наказів, планів, звітів, листування, книги пошани, стінгазет, особистих речей співробітників та ін.), а також збирання й фіксування спогадів бібліотекарів. Реалізація зазначеної ідеї дозволить краще зберегти та передати історичні документи з розвитку бібліотечної справи майбутнім поколінням. У музеї історії бібліотеки серед експонатів переважають письмові джерела й фотодокументи. Певну увагу серед відвідувачів викликають речі та об'ємні експонати, наприклад такі, як друкарські машинки, ніж для розрізання конвертів листів та сторінок книги, прес-пап'є, канцелярські речі, кабінетні меблі тощо.

Формуванню музею історії бібліотеки часто передують створення стендових експозицій, бібліотечно-музейних виставок і виставкових комплексів, які відображають окремі сторінки та етапи розвитку книгозбірні або бібліотечної справи певної місцевості (міста, району, регіону). Як правило, за кілька років до відкриття музею у бібліотеці проводять ряд виставок, присвячених діяльності книгозбірні в окремі історичні періоди її роботи або за певними темами, такими, наприклад, як: «Історія бібліотеки в особах», «Історія бібліотеки в біографіях її директорів», «Робота бібліотеки в роки Другої світової війни», «Доля бібліотекарів у роки війни», «Репресовані співробітники бібліотек та особливості діяльності книгозбірень в умовах тоталітарного режиму» тощо. На експозиційних стендах цих виставок можуть експонуватися документи, фотографії, рукописи, листи працівників книгозбірні, особисті предмети й нагороди бібліотекарів, статті з газет і журналів про бібліотеку та її співробітників того часу тощо.

Важливою умовою формування музею історії бібліотеки є наявність у її фонді рідкісних та цінних книг або книжкових пам'яток, архівних до-

кументів з історії розвитку книгозбірні чи бібліотечної справи краю. У зазначеному музеї можуть бути представлені матеріали з різних галузей та видів суспільної діяльності: від історичних артефактів до предметів мистецтва й побуту. Основу фонду музею складають документи бібліотеки (наприклад, накази, звіти, інструкції, стінгазети, альбоми та ін.), подарунки з нагоди ювілею, свят, матеріали про діяльність книгозбірень області, видання бібліотеки, матеріали її архіву, особисті речі та документи співробітників книгозбірні, старі телефонні апарати, друкарські машинки, калькулятори, арифмометри, чорнильниці, пір'яні ручки, кінофотофонодокументи тощо, тобто ті речі, що допомагають реконструювати робоче місце бібліотекаря XIX – першої половини XX ст. Безумовно, у музеї зберігаються і документи більш пізнього часу (аж до сучасності).

Матеріали, що можуть бути в майбутньому використані як експонати для музею історії бібліотеки, фактично збираються з моменту заснування книгозбірні. У бібліотеці поступово накопичується масив інформації й документів, а також достатня кількість речей, що стосуються її діяльності, оскільки інформація про її роботу зберігається в наказах, планах, звітах, листуванні та в іншій документації, де безпосередньо відображається розвиток книгозбірні. Також у музеї збираються всі опубліковані матеріали з історії створення книгозбірні; унікальні книги XIX – першої пол. XX ст.; фотографії й архівні документи; грамоти та дипломи, якими бібліотека нагороджувалася протягом багатьох років та інші цікаві матеріали. Особливо цінними експонатами музею історії бібліотеки (бібліотечної справи) можуть бути видання із книжкових колекцій книгозбірні, книги з автографами, екслібрисами та іншими книжковими знаками або власницькими написами; рідкісні фотодокументи з історії бібліотеки або бібліотек району; документи XIX – першої половини XX ст., зокрема паспорт бібліотеки цього періоду; унікальні записи в «Книзі відгуків» відомих діячів, які відвідували бібліотеку; ювілейні альбоми бібліотеки; справжні речі і предмети бібліотечного інтер'єру, техніки та побуту 50–100-річної давності (наприклад, настільні лампи, канцелярські предмети, книжкові стелажі, шафи, формуляри, членські квитки тощо). У багатьох бібліотеках існує «Книга (Альбом) з історії бібліотеки», яка може стати основою для характеристики основних етапів розвитку бібліотеки. Цьому ж сприятимуть матеріали співробітників із проведення тематичних екскурсій залами бібліотеки (оглядові або тематичні екскурсії, що знайомлять відвідувачів з історією бібліотеки, з роботою відділу рідкісної книги та інших підрозділів). Значна частина експозиційних матеріалів може бути оформлена в альбомах та розміщена в стендах за та-

кими тематичними розділами, як «Керівники бібліотеки», «Історія бібліотеки у фотографіях», «Зв'язки бібліотеки з державними установами та громадськістю», «Міжнародні зв'язки бібліотеки», «Культурно-масова та просвітницька робота бібліотеки», «Розвиток бібліотеки у цифрах», «Видання бібліотеки» та ін.

Музей історії бібліотеки відноситься до різновиду бібліотечних музеїв історико-краєзнавчого профілю, проте за предметно-тематичною ознакою він тяжіє до музеїв книги. Музей історії бібліотеки – це не просто поєднання бібліотеки і музею, а культурний, інтелектуальний та інформаційний центр, який висвітлює основні етапи розвитку бібліотечної справи певної місцевості в поєднанні з розкриттям історії становлення окремої книгозбірні та сфер освіти, науки, культури [8, с. 674–675]. Наприклад, Музей історії Бібліотеки Російської академії наук, що був створений на підставі рішення Інформаційно-бібліотечної ради Російської академії наук (2003), висвітлює становлення зазначеної бібліотеки як соціокультурного феномену взаємодії документів і речей історичної спадщини, бібліотекаря й читача, минулого та сучасності. Відкриття цього музею було приурочено до святкування 290-річчя Бібліотеки Російської академії наук у 2004 р. Невелика за обсягом експозиція дозволяє поринути в історичне минуле зазначеної книгозбірні та відчутти багатоплановість, унікальність цього бібліотечного простору. Життя і доля бібліотеки чітко простежуються як через розкриття книжкового зібрання, так і завдяки експозиції унікальних документів, свідчень очевидців, особистих колекцій співробітників бібліотеки. Експозиційно-виставкові комплекси зазначеного музею дають можливість наочно показати роль і місце Бібліотеки Російської академії наук у науці і культурі, розкрити тематику її найбагатших книжкових фондів і головних досягнень в області бібліотекознавства, бібліографознавства і книгознавства [18, с. 88].

Обов'язковою умовою для створення й роботи окремого структурного музейного підрозділу бібліотеки є наявність зібраних і зареєстрованих в інвентарній книзі музейних предметів (колекцій), кількість та історико-культурна цінність яких дозволяють організувати їх публічну демонстрацію у формі науково-розробленої й документованої експозиції, а також наявність окремих приміщень, придатних для розгортання експозиції та зберігання фондів, у тому числі спеціального обладнання, що забезпечує збереження меморіальних документів і музейних предметів. Діяльність музею історії бібліотеки, індивідуальною характеристикою якого є будівля, фонди, напрями та особливості роботи книгозбірні, створює у бібліотечному закладі особливу емоційну, культурну й духовну атмосферу, що дозволяє відвідувачам відчутти його унікальність

і неповторність. Музей не відкидає традиційних бібліотечних завдань і форм роботи, проте виявляє особливості функціонування та «індивідуальні риси» бібліотеки, її унікальність і неповторність, допомагає залучати нові верстви населення як постійних користувачів [1, с. 29–30].

Музей історії бібліотеки може функціонувати як самостійний підрозділ (відділ або сектор), може існувати у вигляді невеликого «історико-краєзнавчого куточка» на абонементі чи в читальному залі або діяти у вигляді постійних експозицій (у тому числі – віртуальних). Статус бібліотеки змінюється, коли зберігання й розкриття історичних документів, речових та ілюстративних матеріалів стає одним із провідних напрямів її діяльності. У такому випадку бібліотека приймає на себе широкі науково-дослідницькі, музейні та архівні функції й отримує нове соціальне положення як «бібліотека-музей», внаслідок чого всі підрозділи реалізують свої проекти на єдиній концептуальній основі, використовуючи як музейні, так і бібліотечні методи й форми роботи [20, с. 4]. У провінції бібліотеки-музеї часто є єдиними центрами культури, які проводять культурно-просвітницьку та науково-дослідницьку діяльність. Розвиваючи вищеназвані напрями роботи, деякі музеї, за прикладом Хабаровського крайового музею ім. М. І. Гродекова, могли б отримати статус науково-дослідних інститутів, що залежить від рівня дослідницької роботи, наукового потенціалу співробітників установи, систематичності підготовки й публікації наукових праць. Аналогічним шляхом могли б піти і провідні регіональні бібліотеки, що мають розвинені форми науково-дослідницької та музейної роботи. Безумовно, діяльність провінційних музеїв бібліотек багато в чому програє в порівнянні з діяльністю музеїв і бібліотек центральних міст. Вся «планова робота» таких музеїв тримається виключно на ініціативі співробітників бібліотеки. Брак фінансових коштів фактично унеможливує подальший розвиток музейної діяльності, впровадження нових технологій, отримання грантів під певні проекти, організацію систематичних поїздок (відряджень) співробітників у провідні культурні центри країни для ознайомлення з досвідом музейної роботи і для систематичного підвищення кваліфікації. Коло ділових зв'язків провінційних музеїв історії бібліотек із центральними й регіональними установами науки і культури обмежений. Характерним також є відсутність систематичної методичної допомоги культурних центрів та державних органів країни, а заходи, що проводяться музеєм (= бібліотекою), усе більше мають тенденцію до розважальності й розраховані на учнівську молодь, яка є основним контингентом відвідувачів бібліотечних музеїв провінції.

У роботі музею історії бібліотеки можна виокремити наступні основні напрями (види) діяльності: дослідження особливостей розвитку книгозбірні та формування її колекцій як окремого напрямку НДР; вивчення бібліотеки як об'єкта історико-культурного, меморіального (іноді також – архітектурного) надбання села (району, міста, регіону), а також – екскурсійної діяльності; участь бібліотечних і музейних установ у створенні спільних музейних експозицій в бібліотеці; організація виїзних експозицій і розміщення їх в приміщеннях бібліотек та музейних установ [13, с. 20–21]. Музейно-експозиційний напрям роботи бібліотеки стосовно розкриття історії її діяльності посилюється, коли об'єктом бібліотечного середовища стає музейний простір пам'ятки архітектури – будівлі, в якій розташована книгозбірня, що розглядається вже як предмет історико-культурного та архітектурного надбання й екскурсійно-туристичної діяльності. Так, наприклад, будівля Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, яка була спеціально побудована і урочисто відкрита 19 листопада 1911 р. для розташування в ній Київської міської публічної бібліотеки, надає можливість організувати систематичне проведення екскурсій залами книгозбірні з демонстрацією постійно діючої експозиції, що присвячена історії становлення цього бібліотечного закладу. Недаремно у 1985 р., як вже зазначалося, тут було відкрито Музей історії бібліотеки (за деякими відомостями, – єдиний на той час музей історії бібліотеки на території СРСР) [15, с. 49]. Для Музею було спеціально розроблені відповідні меблі та експозиційні стенди у дизайнерському стилі [26]. Нині на першому поверсі головного корпусу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого представлені декілька експозиційно-виставкових стендів, що засобами різних документів розкривають історію становлення книгозбірні. Висвітлюючи в експозиції музейні предмети, бібліотекарі-екскурсоводи НБУ імені Ярослава Мудрого, розкривають особливості їх побутування та використання, історико-культурне середовище та духовну атмосферу певного періоду, а також специфіку бібліотечної роботи того часу. Таким чином, створюється атмосфера проникнення в історичне середовище за допомогою багатства музейного та книжкового фонду, що дозволяє повніше розкривати розвиток книгозбірні як сховища духовної, історичної та літературної спадщини. Живий обмін думками, дружня бесіда з бібліотекарем дозволяє залучати нових відвідувачів до лав читачів. Бібліотекарі-екскурсоводи стають постійними провідниками-консультантами з питань історії бібліотеки і бібліотечної справи. Інформація з історії книгозбірні представлена в альбомах, звітах, в архівних документах, у виданнях бібліотеки та в інших публікаціях, що складають частину екс-

позиційних матеріалів. На жаль, відсутність окремого приміщення для музейних експонатів деяких тематичних розділів експозиції та виставково-музейних комплексів позбавляє користувачів цікавої інформації, завдає суспільству певного духовного збитку, а працівники книгозбірні, не використовуючи унікальні документи в музейній та виставково-експозиційній роботі, втрачають оригінальний досвід діяльності, певні творчі знахідки, забуваючи людей, які працювали для розбудови і розвитку бібліотеки. Таким чином, як зазначає С. Г. Колосова, втрачається історичне коріння та збіднюється соціальний образ бібліотеки, її привабливість, зникає повага до професії бібліотекаря [11; 12].

Вивчення історії розвитку бібліотек та бібліотечної справи закономірно активізується під час відзначення ювілейних дат провідних міських книгозбірень, які попередньо, як правило, проводять широку пошукову НДР відносно дослідження основних етапів та особливостей свого розвитку. Наприклад, під час підготовки до 150-річчя Дніпропетровської обласної наукової бібліотеки (1984) були знайдені цікаві історичні документи, що збагатили не тільки історію обласної наукової бібліотеки, а й багатьох інших бібліотек краю. З метою надання цій роботі цілеспрямованого характеру, прагнучи упорядкувати знайдені документи, у 1990 р. адміністрацією книгозбірні було прийнято рішення про створення в Дніпропетровській ОУНБ Музею історії бібліотеки і бібліотечної справи області. Навіть на початковому етапі діяльності зазначеного Музею, використовуючи зібрані документи (всього приблизно 300), працівники книгозбірні змогли надавати бібліотекарям області методичну допомогу щодо проведення історичних досліджень та написання ними історії їхніх закладів [32].

У 1999 р., у рік 65-річчя бібліотеки Харківського національного автомобільного університету (ХНАДУ), було відкрито Музей книги і історії бібліотеки на базі, попередньо зібраних, п'яти тисяч документів. У 2003 р. в Музеї нараховувалося більше восьми тисяч рідкісних та цінних видань, у тому числі 12 колекційних зібрань книг (з особистих бібліотек вчених), приблизно півтори тисячі музейних експонатів, з яких близько тисячі – фотодокументи [26, с. 14]. Музей книги і історії бібліотеки ХНАДУ є унікальним підрозділом бібліотеки, що поєднує принципи роботи абонементу і читального залу, тобто певні книги можна брати додому, а з іншими – працювати тільки в музеї. У зазначеному Музеї зберігаються не тільки цінні книги, а й унікальні документи з розвитку діяльності бібліотеки. Для розкриття її історії оформлено спеціальний історико-документальний альбом бібліотеки (більше сотні сторінок), де зберігаються документи, яким 60–80 років; два альбоми «Історія біблі-

отеки в особах»; два томи «Книги пошани», куди поміщені фотографії та короткі біографічні відомості кращих співробітників за весь час існування бібліотеки; систематизовано фотоархів бібліотеки та ксерокопії особистих справ співробітників; складено опис грамот і подяк на адресу бібліотеки тощо. Досить часто в Музеї проводяться творчі зустрічі з вченими, педагогами, харківськими поетами, письменниками, бардами та ін. Активно розвивається виставкова діяльність, причому експонуються як книги з основного та музейного фондів, так і матеріали з приватних зібрань, у тому числі з особистих бібліотек і фотоархівів [24, с. 142–143].

До святкування ювілею у листопаді 2016 р. з нагоди 90-річчя Донецької республіканської універсальної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської було відкрито Музей історії цього закладу. Проте, задум про створення Музею історії бібліотеки виник задовго до зазначеної ювілейної події. Так, наприклад, тільки експозиція збиралася більше ніж півтора року, незважаючи на те, що неофіційно музей в бібліотеці був і раніше, але, безумовно, не такого масштабу, формату і статусу. Зазначений Музей було створено спільно з фахівцями Донецького республіканського краєзнавчого музею, що виконали масштабну роботу в чіткій відповідності до канонів музейної справи [21]. В експозиції Музею спеціальне місце відведено для урядових нагород, якими в різні роки була відзначена бібліотека, у тому числі – грамота Президії Верховної Ради УРСР на честь 50-річчя бібліотеки, що була отримана в 1976 р., і медаль, яка додавалася до цієї грамоти. Найважливішим експонатом музею є оригінал паспорта про присвоєння бібліотеці статусу пам'ятки історії та архітектури місцевого значення.

Підготовка до ювілейних заходів з нагоди 125-річчя Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (ХДНБ) у 2011 р. створило підґрунтя для висвітлення історії бібліотеки музейними засобами – було відкрито музейну експозицію «Харківська громадська бібліотека: перше 30-річчя, 1886–1916 роки». Проте, ще у 2009 р. у ХДНБ було створено сектор історії бібліотеки, основним завданням якого було зібрання відомостей про становлення даної книгозбірні та розвиток бібліотечної справи краю [3, с. 2–3]. Одним з результатів НДР з вивчення історії ХДНБ була розробка теоретичних і практичних основ об'єднання в книгозбірні традиційної бібліотечно-інформаційної діяльності з музейними функціями, а також створення концепції Музею історії наукової бібліотеки. Зазначений Музей повинен буде розкривати бібліотечну історичну спадщину розвитку ХДНБ, що включає офіційні документи, особисті архіви бібліотекарів і читачів, їх листування, мемуари, фотографії, музейні предмети, що відносяться до історії бібліотеки й бібліотечної

справи краю. Розробці концептуальних положень створення Музею історії ХДНБ ім. В. Г. Короленка передувало вивчення історичних джерел, бібліотечних звітів, публікацій, пов'язаних з історією бібліотеки; ознайомлення з досвідом роботи музеїв історії освітніх закладів Харкова; аналіз публікацій, що висвітлюють досвід створення історичних музеїв; вивчення правил, методик, напрямів та особливостей створення бібліотечних музеїв; розробка й підготовка музейної експозиції «Харківська Громадська Бібліотека: перше 30-річчя»; підготовка тимчасового положення про музейну експозицію з історії ХДНБ ім. В. Г. Короленка; організація і проведення декількох виставок тощо [37, с. 117–118]. Маючи в розпорядженні будівлю, яка визнана пам'яткою архітектури, велику кількість предметів та цікавих історичних фактів, пов'язаних із видатними діячами науки і культури, Музей історії ХДНБ ім. В. Г. Короленка, що складається поки що тільки з музейної експозиції «Харківська громадська бібліотека: перше 30-річчя, 1886–1916 рр.», здійснює музейно-експозиційну діяльність, використовуючи весь бібліотечний простір за допомогою музеєфікації окремих елементів бібліотечної будівлі та її інтер'єру, які доповнюються невеликими тематичними експозиціями та виставками. На думку К. Гареева, до 2011 р. в Україні не існувало подібного музею історії наукової бібліотеки [2, с. 21].

Робота музею історії бібліотеки багато в чому залежить від складу його фонду та рівня його організації. Як вважає С. Шемаєв, комплектаційно-систематизуючий напрям роботи такого музею є одним із найважливіших напрямів [35, с. 255–256; 36, с. 210–211]. Наукова організація фондів дає змогу зафіксувати юридичний статус музейного предмету, а також виявити його значення як для науки й культури загалом, так і для конкретного музею зокрема, та створює найоптимальніші умови для повноцінного використання усіх музейних зібрань. Вона передбачає формування фонду документів та предметного матеріалу з історії бібліотеки (у т. ч. створення електронного архіву) шляхом виявлення, вивчення та збору документів із фондів бібліотек, архівів установ і музеїв, прийняття в дар колекцій та окремих предметів від юридичних та фізичних осіб; здійснення обліку, зберігання, консервації й реставрації предметів, що перебувають у фонді музею; організації управління музейним зібранням, у т. ч. створення електронної бази даних з історії бібліотеки та науково-довідкової картотеки. Фонди музею історії бібліотеки мають комплектуватися з усіх наявних у книгозбірні матеріалів, що пов'язані з її історією та розвитком бібліотечної справи краю.

Для планомірної роботи музею необхідно розробити спеціалізовану музейну документацію: акт прийому на постійне (тимчасове) зберіган-

ня; книгу надходжень; книгу обліку; предметні картки музею, що формують картотеку, яка повністю відповідає структурному розподілу музейних фондів та ін. Наукова робота і надання інформації про музейні предмети потребують створення електронної бази даних та цифрового архіву, що дозволить широко використовувати предметні картотеки, інвентарні книги музею, підготувати матеріали для створення віртуального музею історії бібліотеки і взагалі швидко та якісно вести всю необхідну музейну документацію.

Провідне місце в роботі музею посідає експозиційна діяльність, від рівня організації якої залежить всебічне розкриття історичних подій та привабливість музею. Експозиційна робота музею історії бібліотеки полягає у проектуванні експозицій (розробка структури розділів, тематичних та тематико-експозиційних планів, оформлення етикетажу, проектування архітектурно-художніх замислів тощо); створенні гармонійного, привабливого й комфортного середовища в місцях розташування; проведенні монтажу експозиції (розташування, оформлення та модернізація музейного обладнання і технічних засобів, розміщення та закріплення експозиційних матеріалів згідно з проектною документацією) тощо. Висвітлення історії бібліотеки здійснюється переважно згідно із загальною історичною хронологією та її узгодження з основними етапами діяльності бібліотеки.

На основі взаємопроникнення бібліотечної і музейної складової роботи в музеї історії бібліотеки розвиваються такі інноваційні форми роботи бібліотеки, як: поглиблення та розширення роботи з рідкісними та цінними виданнями, предметами матеріальної культури як об'єктами музейної діяльності; використання нових методів музейної експозиції під час створення книжкових виставок у бібліотеці; створення музейних експозицій, меморіальних кутків із застосуванням сучасної комп'ютерної техніки; організація і розвиток інтегральних форм у формуванні культурного інформаційного простору; вивчення діяльності бібліотеки і формування її колекцій як об'єкта історичних досліджень і музеєфікації; участь спільно з музеями у заходах (зокрема, – виїзних), присвячених різним історичним подіям; проведення в книгозбірнях спільно з музеями, архівами, закладами освіти й культури книжкових, художніх та інших виставок; вивчення бібліотеки як об'єкта історико-архітектурного надбання певної місцевості й екскурсійно-туристичної діяльності. Досвід організації бібліотечних музеїв свідчить, що бібліотека не дублює музейні установи, не є їх конкурентом, а навпаки – стає відповідальним і надійним партнером у справі збереження і поширення національного культурного надбання. Зазначений аспект стимулює роз-

виток співробітництва бібліотек із музейними закладами та архівами у напрямі виявлення документів, що дозволяють розкривати певні історичні періоди бібліотечного розвитку [36, с. 85].

Мета створення музею історії бібліотеки (бібліотечної справи) полягає в тому, щоб підняти на новий, більш високий, рівень вивчення досягнень історичної і культурної спадщини певної місцевості у зв'язку з розвитком культурно-просвітницької, інформаційної та іншої діяльності бібліотеки; показати роль і значення роботи книгозбірень у суспільному житті свого населеного пункту, у вирішенні проблем з екології, з підвищення рівня здоров'я населення, у відродженні народних промислів, збереженні мови та ін. Організатори такого музею прагнуть показати не тільки походження, розвиток і майбутнє бібліотек певного краю, а й звернути особливу увагу та віддати належну пошану співробітникам бібліотек як зберігачам культури минулого, збагатити та більш точно відтворити історичну пам'ять народу.

Основними напрямками роботи музею історії бібліотеки є дослідження і розкриття основних етапів розвитку книгозбірні; висвітлення та доведення органічного зв'язку бібліотеки і суспільства, бібліотеки і держави, ролі книгозбірні в розвитку культурно-просвітницьких та освітніх процесів й виявлення особливостей її діяльності на тлі культурного життя села, міста, району чи регіону; збереження, вивчення й поширення культурної спадщини, що пов'язана з діяльністю книгозбірень; покращення презентабельності та підвищення соціальної значущості бібліотечного закладу; залучення відвідувачів і потенційних соціальних партнерів до культурно-просвітницької діяльності бібліотеки; більш якісне задоволення інформаційних потреб користувачів; підвищення ефективності роботи книгозбірні та її статусу серед закладів культури й у соціумі в цілому.

Відповідно до мети та зазначених основних напрямів роботи головними завданнями музею історії бібліотеки є збереження унікального фонду архівних документів і колекцій з історії становлення бібліотеки та бібліотечної справи певної місцевості, матеріалів про видатних бібліотечних діячів і співробітників книгозбірень; доведення до широкого загалу привабливості, багатогранності й повчальності історії бібліотек і бібліотечної справи; ознайомлення зі специфікою та значенням діяльності бібліотек(и) для міста, області, регіону на різних етапах її існування; розкриття значущих подій та основних досягнень із моменту організації бібліотеки до сьогодення; висвітлення внеску бібліотечних і громадських діячів у розвиток книгозбірні та культури суспільства в цілому; ознайомлення відвідувачів з цінними бібліотечними колекціями,

роботою відділів книгозбірні та особливостями бібліотечної професії; розширення культурно-просвітницької роботи серед усіх верств населення; залучення громадян до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідної, художньо-естетичної, природоохоронної діяльності; сприяння НДР у галузі історії бібліотечної справи, а також у підвищенні професійного рівня бібліотекаря; розширення взаємодії бібліотеки з іншими закладами культури, освіти та науки; формування позитивного іміджу бібліотеки у суспільстві.

Музей історії бібліотеки здійснює майже такі самі соціальні функції, як і бібліотека, а саме: меморіальну, культурологічну, науково-дослідну, інформаційну, освітню, інтеграційну, комунікаційну, науково-просвітницьку, виховну функції, що дозволяє йому виконувати основні завдання із збереження пам'яток культури (зокрема, книжкових пам'яток), з популяризації книги і читання, з розкриття історії розвитку бібліотечної справи краю [4, с. 87]. Серед зазначених вирізняються науково-дослідна, меморіальна та культурно-просвітницька функції. Так, здійснення науково-дослідної функції музею історії бібліотеки передбачає: організацію роботи в архівах, бібліотеках, музеях та інших закладах з метою виявлення і опрацювання матеріалів, що відповідають потребам музею історії бібліотеки; розробку концепцій й програм з розвитку музею та участь у відповідних проектах інших установ, підприємств, організацій; формування знань в галузі теорії й методики збору, зберігання, обробки та використання музейних предметів; організацію наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, практикумів; проведення НДР відповідно до профілю музею і бібліотеки; формування на базі музею дослідницької лабораторії з вивчення історії бібліотек регіону, історії бібліотечної справи, діяльності бібліотечних музеїв і музейних бібліотек, а також з питань розвитку бібліотечного краєзнавства; проведення цільових дослідницьких проектів; привернення уваги вчених та громадських діячів до вивчення історії бібліотеки та різних аспектів її діяльності шляхом популяризації відповідних знань тощо [36, с. 74]. Меморіальна функція музею історії бібліотеки полягає у збереженні сукупності зібраних документів з метою їх передачі наступним поколінням. Вона спирається на формування, збереження і популяризацію документів як носіїв культури й історичної пам'яті. При цьому слід пам'ятати, що публічна бібліотека разом з музеєм не просто транслює культуру, а постійно відтворює духовні цінності з метою їх багаторазового повторного використання як в текстовій формі, так і в формі мовної комунікації, сприяючи культурній спадкоємності поколінь [19, с. 81]. Меморіальна функція музею історії бібліотеки здійснюється через збір, зберігання, вивчення і експонування

меморіальних та інших музейних предметів з метою увічнення пам'яті про видатних діячів бібліотечної справи, представників науки, культури, мистецтва, які брали участь у діяльності бібліотеки, а також здійснюється з метою більш глибокого розуміння історичних подій, що вплинули на розвиток книгозбірні. У реалізації меморіальної функції чітко простежуються три загальних напрями діяльності: бібліотечно-інформаційне, музейне і науково-дослідне, причому спостерігається тісний їх взаємозв'язок у всіх аспектах бібліотечної роботи, що підтверджує гармонійність і єдність бібліотечно-музейної структури як єдиної багатofункціональної будови.

Отже, створення музею історії бібліотеки (бібліотечної справи) сприятиме виконанню таких соціальних функцій:

- культурологічної функції – залучення широкого кола користувачів до національних надбань розвою культури й наукової думки; висвітлення історії бібліотеки в контексті історичного розвитку села (району, міста, регіону, країни в цілому), осмислення досвіду роботи книгозбірні у взаємозв'язку з досягненнями науки, освіти, культури та ін.;
- інформаційної функції – поширення інформації та знань з історії та діяльності бібліотеки у соціально-культурній, науково-освітній та в інших суспільних сферах; налагодження систематичного обміну інформацією з музеями, бібліотеками, архівами, а також участь разом з ними в організації спільних заходів, круглих столів та ін.; відповідного розширеного представлення та поновлення інформації на сайті бібліотеки тощо;
- освітньої функції – проведення екскурсій та лекцій для учнів середніх шкіл, гімназій, ліцеїв, коледжів і студентів вишів; залучення молоді до заходів, спрямованих на розвиток патріотизму на державному та регіональному рівнях; формування у свідомих громадян потреби у безперервній освіті, зацікавленості до наукової творчості; підвищення престижу інтелектуальної праці;
- інтеграційної функції – інтеграція та консолідація ресурсів бібліотек, музеїв, архівів, у тому числі – в електронному середовищі; активізація партнерської взаємодії між освітніми та культурними закладами краю; розробка спільних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців бібліотек, музеїв та архівів тощо;
- комунікаційної – сприяння розвитку координації та кооперації діяльності бібліотек і бібліотечних музеїв; налагодження контактів і співпраці з музеями, архівами та іншими культурними й освітніми закладами; установлення зв'язків зі ЗМІ; організація спільної участі в проведенні сумісних заходів з різними асоціаціями, спілками, товариствами тощо;

- екскурсійно-туристичної функції – екскурсійне обслуговування відвідувачів; установлення зв'язків із туристичними агенціями та структурами; введення музею історії бібліотеки до складу туристичних маршрутів міста й області та ін. [37, с. 118–119].

Таким чином, **музей історії бібліотеки** (бібліотечної справи) як окремий науково-дослідний та культурно-освітній структурний підрозділ книгозбірні – це культурно-просвітницький заклад музейного типу, що збирає, вивчає, зберігає, експонує та популяризує письмові, фото-, фоно-, відеодокументи, речі, книжкові та інші пам'ятки культури, знання та інформацію про розвиток бібліотек(и) в наративній, візуальній та писемній формі. Цей структурний підрозділ музейними засобами розкриває історію становлення бібліотек(и), значення їх (її) діяльності та місце в інформаційно-документному забезпеченні функціонування сфер освіти, науки та культури, а також у процесах задоволення інформаційних, культурно-освітніх, дозвіллевих та інших потреб користувачів, шляхом всебічного вивчення розвитку бібліотечної справи певної місцевості (села, району, міста, області, регіону), внеску видатних вчених, меценатів, бібліотечних працівників та інших громадських діячів у розвій бібліотек(и) [36, с. 79–80].

Як окремий різновид культурно-просвітницької діяльності книгозбірні музей історії бібліотеки – це особливе інформаційно-комунікаційне, предметно-речове середовище (у тому числі – віртуальне), що існує у формі музейних предметів (експонатів), де наочними засобами подається інформація про історичний розвиток бібліотеки та бібліотечної справи і яке пов'язане з культурною, науковою і виробничою діяльністю суспільства певної місцевості. Основною метою функціонування зазначеного середовища є формування у відвідувачів інтересу до історії свого краю та діяльності бібліотек(и), засобами виявлення, вивчення, систематизації, зберігання, популяризації та музейної експозиції документальних матеріалів, що стосуються розвитку бібліотечної справи краю й розкриття життєдіяльності її організаторів (бібліотекарів, діячів науки, освіти, культури та інших видатних осіб, що зробили вагомий внесок у розвій бібліотек(и)) [4, с. 87–88].

Більшість сучасних українських бібліотек та музеїв мають своє представництво у мережі Інтернет, де вони намагаються розкривати власні фонди, колекційні й тематичні зібрання, надавати інформацію про свою роботу та проведення різних заходів, створюють віртуальні виставки тощо. Бібліотечні веб-сайти відрізняються від музейних інформативністю за рахунок подання більш широкого спектру інформаційних ресурсів, певних переваг супроводження та доступу до джерел інформації,

архівних матеріалів та виставкових експозицій, а також виділяються вищим рівнем структурованості. У простір сучасної бібліотеки включені не тільки книги і люди, але й комп'ютери, відео-програвачі та інша електронна медіа-техніка, за допомогою якої користувачеві і бібліотекарю відкривається новий віртуальний простір, що значно розширює фізичні можливості приміщення бібліотеки. Таким чином, бібліотечний заклад у процесі своєї еволюції долає обмеженість своїх «фізичних меж» і поєднується з єдиним світовим інформаційним простором за допомогою технологій Інтернету. Зокрема, для повномасштабного розкриття своїх унікальних фондів й документів, що стосуються історії бібліотеки та задля охоплення більшого кола потенційних відвідувачів створюються віртуальні експозиції й музейно-виставкові комплекси за окремими або за усіма темами чи періодами розвитку книгозбірні. В електронній формі на сайті бібліотеки вони отримують навіть краще представлення, ніж в реальних експозиціях, розміщених у спеціально для цього зроблених стендах. Така перевага у справі створення повноцінного віртуального музею, зокрема – з історії бібліотеки, при наявності певних технічних засобів, може бути використана майже кожною книгозбірнею.

Перші музеї у вигляді веб-сайтів з'явилися в Інтернеті на початку 1990-х рр. (у США, Англії, Франції). Спочатку віртуальні музеї були сайтами реальних музеїв, але незабаром стали створювати і веб-сайти «фізично неіснуючих» музеїв. В Україні перші віртуальні музеї бібліотек почали з'являтися на початку XXI ст., відтоді дедалі більше музеїв при бібліотеках виходять в Інтернет і стають віртуальними (наприклад, віртуальний музей письменника Бориса Лавренюва (1891–1959) Обласної бібліотеки для юнацтва ім. Б. Лавренюва (<http://unalib.ks.ua/lavrenyov.htm>); віртуальний музей «Харківська медична школа в назвах» Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (<http://libr.knmu.edu.ua/index.php/kharkiv-med-shkola-v-nazvah>) та ін.) Віртуальні музеї бібліотек чи, так звані, вебсайт-музеї – це сайти, що оптимізовані для експозиції музейних матеріалів. Віртуальний бібліотечний музей – це сучасний і затребуваний формат бібліотечної послуги, вдалий приклад застосування інтернет-технологій для вирішення проблем зберігання, систематизації та швидкого доступу до інформації, що має культурно-історичну цінність. Віддалений «відвідувач» такого музею може самостійно отримати необхідну інформацію, подивитися цікаві для його відео- та фотоматеріали, скористатися архівними документами, а також зберегти інформацію на своєму комп'ютері. Не всяку електронну колекцію на сайті можна називати віртуальним музеєм. Головним критерієм віртуального музею є комплексний підхід до організації його структури,

яка наближається до традиційної, і наявність інтерактивного програмного забезпечення, що моделює віртуальну екскурсію [34, с. 114]. Віртуальні музеї за рахунок застосування інтернет-технологій пропонують знайомство з документами й артефактами в електронному вигляді і пропонують своєрідне вирішення багатьох традиційних музейних проблем, пов'язаних зі зберіганням, забезпеченням безпеки, широкого, швидкого і легкого доступу до експонатів. У цьому відношенні віртуальні музеї, в тому числі, з історії бібліотек і бібліотечної справи, як своєрідна форма подання різноманітних ресурсів бібліотеки, можуть створюватися не тільки великими міськими бібліотеками, а й невеликими районними. Суть їх полягає у використанні сучасної комп'ютерної техніки та нових інформаційних технологій, які припускають наявність власного сайту бібліотеки, сторінки на сайті, електронної виставки, сторінки «В контактi» та певних матеріалів з історії книгозбірні (на базі музейно-експозиційного куточка або музею) у цифровій формі, а також відповідних матеріалів оглядової та тематичних екскурсій залами бібліотеки. Змістом експонатів віртуальних музеїв історії бібліотек (бібліотечної справи) є електронний ресурс у вигляді документів та артефактів, повних або часткових текстів окремих видань, різних фото-, відеоматеріалів та ін. Переваги віртуальних музеїв, зокрема, з історії бібліотек, полягають у можливості оперативного виправлення і доповнення експозиції; у наданні, засобами гіперпосилання, можливості перейти на сайти інших музеїв і бібліотек з метою ознайомлення з їх експонатами; у розширенні технічних можливостей подачі матеріалу й візуального вивчення різних документів; у посиленні ефекту присутності, а також доступності відомостей першоджерел. Таким чином, бібліотекарі відтворюють найкращі культурні традиції за допомогою більш яскравих і образних музейних форм, що стимулює зацікавленість до знань і розвиток самосвідомості відвідувачів, закріплюючи інформацію про розвій культури певної місцевості засобами музейних експозицій [22, с. 29].

Отже, віртуальний музей історії бібліотеки (бібліотечної справи) – це такий тип веб-сайту, що представляє собою набір електронних артефактів та інформаційних ресурсів, що документально розкривають основні етапи розвитку окремої книгозбірні та бібліотечної справи певної місцевості (села, міста, району, області, регіону) у відповідний проміжок часу (переважно, у XIX–XX ст.) з допомогою надання доступу до документів через електронні колекції музею, що містять фотографії, малюнки, картини, діаграми, графіки, записи, відеоматеріали, газети, журнали, книги, окремі статті та багато інших матеріалів, що зберігаються у файловому сервісі музею і є доступними через електронні засоби масової інформації.

Головною метою віртуального музею історії бібліотеки (бібліотечної справи) є привернення уваги читачів до книгозбірні як до центру суспільного й культурного життя, зосередження інформації про розвиток бібліотек(и) та культури певного краю, а також популяризація книги, читання й бібліотечної професії. Його основними завданнями є пропаганда та збереження культурної спадщини, що має національне й регіональне значення, шляхом визначення особливо значущих подій у розвитку бібліотеки у вигляді реконструкції в оцифрованому вигляді історичних документів і артефактів; розширення доступу до суспільно значимої інформації шляхом створення віртуальної музейно-виставкової експозиції з можливістю віддаленого доступу до текстів та експонатів музею тощо. Віртуальний музей історії бібліотеки виконує такі ж функції, що й традиційний: меморіальні, інформаційні, комунікаційні, культурно-просвітницькі, виховні та ін. Він створюється у вигляді інформаційно-пошукової, довідкової та навчальної адаптивної гіпермедіасистеми, доступної в мережі Інтернет. Віртуальна експозиція пропонується як послідовність «вікон», що відкриваються на сайті бібліотеки [16, с. 65]. Свій «маршрут» віртуальний відвідувач визначає через опції основного меню, отримуючи інформацію про структуру й змістовне наповнення музею історії бібліотеки. Віддалений користувач знайомиться з експонатами музею через функції основного меню, отримуючи інформацію про музей бібліотеки і його експонати, про видатних осіб, географічні й архітектурні об'єкти, що згадуються в експозиції, про книги та інші документи. За допомогою супровідних текстів віртуальної екскурсії є можливість переходу до безпосереднього ознайомлення зі змістом оцифрованих першоджерел. Зазвичай у цифровому форматі представлена частина матеріалів з фонду музею історії бібліотеки; виставки, які в різний час проходили у бібліотеці; спеціально створені віртуальні експозиції з використанням експонатів музею тощо. Досить часто у віртуальному музеї історії бібліотеки представлено набагато більше музейних матеріалів, ніж у традиційних експозиційно-виставкових стендах. Наприклад, у віртуальному Музеї історії Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого у трьох розділах представлено всі періоди розвитку зазначеної книгозбірні (1-й період: від заснування (1866) до 1940-го року; 2-й: 1941–1990 рр.; 3-й: 1991–2016 рр.), на відміну від експонатів експозиційних стендів на першому поверсі головного корпусу, де розкрито лише початковий період історії бібліотеки [23].

В Одеській національній науковій бібліотеці (ОННБ) ідея створення віртуального музею історії книгозбірні виникла у 2014 р., коли фахівці ОННБ розпочали роботу з підготовки відзначення 185-річчя від року за-

снування бібліотеки (1829). Використовуючи переваги новітніх технологій, співробітники одеської бібліотеки поступово почали розкривати в хронологічній послідовності засобами письмових, ілюстративних та інших матеріалів основні етапи розвитку діяльності книгозбірні. Водночас вони робили електронні копії документів, які стосувалися історії бібліотеки та розміщували їх на сайті книгозбірні, що відкривало до них доступ віддалених користувачів. Поступово почалося створення віртуального музею історії ОННБ, який на сьогодні розкриває лише перший період діяльності наукової книгозбірні (1829–1919 рр.). Історія ОННБ розподілена на чотири періоди. Перший період розкриває становлення та розвиток бібліотеки у XIX – на поч. XX ст. – від заснування в 1829 р. до 1920 р., коли в Одесі остаточно було встановлено Радянську владу і бібліотека вступила в принципово новий період своєї діяльності. Другий період буде розкривати історію книгозбірні в період 1921–1945 рр., коли бібліотека працювала у буремні роки становлення радянського суспільства. Третій період – період сталого розвитку та становлення бібліотеки як загальнодержавної установи у 1945–1991 рр. Сучасний період (з 1991 р. до сьогодні) – діяльність бібліотеки в незалежній, демократичній Україні в нових політичних, соціально-культурних, виробничо-технологічних умовах, коли книгозбірню було визнано національною установою. Кожен розділ віртуального музею складається із двох рівнів: на першому надається загальна інформація та представлено ілюстративний матеріал, на другому – розширена інформація, яку запропоновано до понять та слів, що виділені жовто-коричневим кольором [30].

Завдяки створенню та функціонуванню музею історії бібліотеки, у тому числі – віртуального, набувають розвитку такі інноваційні напрями НДР бібліотечно-інформаційної діяльності, як:

- розгортання та посилення наукових досліджень бібліотеки з вивчення історії бібліотечної справи та краю (зокрема, проведення верифікації відповідних історичних матеріалів);
- персоніфікація історичних досліджень (залучення матеріалів спогадів, листування очевидців, розкриття історії бібліотеки не тільки через життєдіяльність видатних бібліотечних співробітників та керівників, а й через спогади та діяльність ветеранів бібліотечної справи та звичайних бібліотекарів);
- створення корпоративних електронних ресурсів з історичної тематики, оскільки вивчення історії окремої бібліотеки неможливе без дослідження розвитку бібліотечної справи певної місцевості та країни в цілому (до корпоративних електронних ресурсів з історичної тематики можуть належати біографічні та біобібліографічні покажчики; тематич-

ні покажчики та каталоги; бази даних музейних предметів (експонатів), джерел з історії бібліотеки, матеріалів підсумків НДР, персоналій (бібліотекарів, користувачів, істориків, краєзнавців); електронні виставки; профільні сайти тощо);

- залучення до НДР фахівців із різних дисциплін (історії, краєзнавства, музеєзнавства, етнографії, мистецтвознавства, культурології, соціології, педагогіки тощо), які допомагатимуть визначати основні напрями пошуку та найбільш важливі етапи в історії бібліотеки, акцентуватимуть увагу на особливо цінних музейних предметах;

- активізація творчого науково-дослідного потенціалу молодих бібліотекарів, які мають новий креативний погляд на вирішення дослідницьких та організаційних питань (оригінальність мислення дозволяє найбільш повно реалізувати творче самовираження) [2, с. 22–23].

Робота з організації музею історії бібліотеки посилює мотивацію працівників книгозбірні до застосування не тільки музейних форм і методів діяльності, а й спонукає до розвитку професійного вдосконалення, сприяє усвідомленню цінності бібліотечної професії, нових можливостей бібліотеки, а також прагненню підвищити соціальну значимість книгозбірні. Окрім того, особистісна активність бібліотекаря, розвиток його творчих здібностей проявляються в авторській концепції експозиції, в організації виставок, у використанні оригінальних форм і методів роботи. Дослідження з історії бібліотек(и) та розвитку бібліотечної справи, завдяки активізації музейної діяльності в книгозбірнях, можуть зробити значний внесок у розвій бібліотечного та історичного краєзнавства й стати невід'ємною частиною документального та достовірного висвітлення культурної спадщини краю. Проте існують також і певні проблеми в організації роботи музею історії бібліотеки, зумовлені відповідними недоліками сучасного нормативно-правового регулювання музейної діяльності книгозбірень (визначення статусу бібліотеки-музею, музею в бібліотеці, обліку музейного фонду та ін.); отриманням додаткових площ і спеціального обладнання для музейних експозицій (музейні експозиції займають переважно невеликі площі в читальних залах або у фойє бібліотек); браком фінансування музейної діяльності тощо. Незадовільно також організовано забезпечення збереження музейних експонатів, навчання бібліотекарів методиці і правилам оформлення музейних експозицій (у створенні музейних експозицій та передачі досвіду повинні брати участь професійні музеєзнавці, художники, дизайнери та ін.), унормування робочого часу на «музейну частину» роботи тощо. Для ефективної діяльності музею історії бібліотеки бракує методичних розробок, які розкривали б особливості музейної роботи у бібліотеці,

специфіку створення експозицій та бібліотечно-музейних виставок, а також складні питання роботи з музейними предметами з урахуванням специфіки бібліотеки тощо. Існує проблема обліку музейних предметів та колекцій у бібліотеці, оскільки вони не перебувають на її балансі (неможливість включити музейні експонати у бюджетне фінансування, відсутність грошей на придбання музейних предметів та ін.). Є певні труднощі з веденням бухгалтерського обліку, роботою з музейним фондом, наданням користувачам можливості дослідження музейних експонатів.

Музейні експозиції у бібліотеках здебільшого створюються за ініціативою співробітників бібліотек, яким для отримання фінансової підтримки та організаційної допомоги іноді важко обґрунтувати керівництву району або міста значимість, «крентабельність» свого проекту. Проте іноді ініціатором створення музею виступає адміністрація та представники влади. Адже повноцінне функціонування музею історії бібліотеки сприятиме висвітленню найцікавіших подій і фактів з історії бібліотеки, дозволить познайомити користувачів із видатними діячами науки і культури, з життям і діяльністю бібліотечних працівників, а також розкриє позитивний колективний професійний досвід попередніх поколінь. Крім того, музей історії бібліотеки може стати бажаним місцем для зустрічей та дискусій дослідників з історії, краєзнавства, бібліотечної, музейної та архівної справи, знавців та любителів старовини. Основна своєрідність дослідження розвитку бібліотечної справи в музеї історії бібліотеки полягає в поєднанні вивчення аспектів минулого розвитку книгозбірень з визначенням сучасного стану їхньої діяльності; виявлення тенденцій та перспектив розвитку бібліотек певної місцевості, що можливо лише за умов тісної кооперації й координації науково-дослідної та музейної діяльності бібліотек, музеїв та архівів краю, при ретельному опрацюванні джерелознавчої бази, створенні повної бібліографії, при ґрунтовному вивченні архівних документів та відповідних наукових публікацій. Безумовно, формування музею історії бібліотеки тісно пов'язане з розвитком бібліотечного краєзнавства.

Створення та організація роботи музею історії бібліотеки дозволяє краще усвідомити цінність бібліотечної професії, нових можливостей сучасної книгозбірні, посилює прагнення підтвердити соціальну значимість закладу, дає можливість бібліотеці знайти своє унікальне місце в мережі закладів культури, істотно підвищити цінність і затребуваність її фондів, які містять не тільки загальнодоступні видання, але й меморіальні книжкові колекції, що пов'язані, зокрема, з окремими особами, які зробили значний внесок у розвиток книгозбірні чи бібліотечної справи краю або пов'язані з окремими історичними подіями, що вшановує бібліотека. Більше того, музей історії бібліотеки істотно розширює спектр

її діяльності, додаючи до традиційних форм бібліотечної роботи музейні та архівні: створення експозицій, проведення екскурсій, збирання меморіальних колекцій та архівних документів, поглиблення та розширення науково-дослідної та видавничої діяльності [6].

Отже, поетапне проведення заходів щодо створення музею історії бібліотеки передбачає: попереднє здійснення наукових досліджень з історії книгозбірні та бібліотечної справи певної місцевості (села, району, міста, області, регіону); ознайомлення з основними напрямками музейної та краєзнавчої роботи; опрацювання наукових праць, що містять відомості про осіб, які зробили значний внесок у розвиток бібліотеки й бібліотечної справи певного краю; створення робочої групи з організації музею або окремого музейного підрозділу бібліотеки; виділення та пристосування окремих приміщень для експозиції та зберігання музейних експонатів або частини відповідно обладнаного простору у фондосховищі, читальній залі тощо; розробку, затвердження та заповнення відповідної музейної документації й плану робіт на найближчі п'ять років; створення структурованої експозиції та введення експозиційно-виставкових комплексів до соціальних комунікацій бібліотеки, зокрема проведення екскурсій, лекцій, презентацій тощо; організацію випуску відповідних календарів пам'ятних дат, буклетів, листівок та іншої рекламної продукції; розробку і поступове формування віртуального музею та створення багатофункціональної електронної бази даних; налагодження взаємозв'язків з іншими закладами культури з метою проведення спільних тематичних виставок, здійснення обміну матеріалами за суміжними темами, ведення спільних досліджень, а також наукових заходів – конференцій, семінарів, практикумів тощо [36, с. 82–83].

Бібліотечні заклади, що мають музей історії бібліотеки, використовуючи у своїй роботі всі основні елементи музейної діяльності, формують новий творчий стиль й імідж закладу, більш привабливий для користувачів; краще розкривають інформаційний, науково-освітній та культурний потенціал фондів бібліотеки; пропагують документи, які можуть бути в подальшому використані в НДР користувачів. Музей історії бібліотеки дозволяє залучати до книгозбірні додатковий контингент читачів і більш ефективно й цілеспрямовано вести інформаційно-бібліотечну, культурно-освітню та просвітницьку діяльність серед населення. Дослідження з історії бібліотеки й бібліотечної справи, що систематично здійснюються в зазначеному музеї, дозволяють краще зрозуміти проблеми сьогодення, знайти шляхи їх вирішення, сприяють глибшому розумінню розвитку не тільки самої бібліотеки, але й розвитку сфер освіти, науки й культури краю.

Список використаної літератури

1. Викулова В. П. Музеи в библиотеках, библиотеки в музеях / В. П. Викулова // Информ. бюл. Рос. библ. ассоц. – 2004. – № 29. – С. 27–30.
2. Гареев К. Р. Инновационные направления развития музея истории научной библиотеки (из опыта работы) / К. Р. Гареев // Интеграція бібліотек до соціально-комунікаційних процесів суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 16 листоп. 2010 р.). – Харків : ХДУХТ, 2010. – С. 20–25.
3. Гареев К. Р. Музей научной библиотеки как фонд исследования её истории / К. Гареев, А. Шалыганова // Бібл. форум України : інформ. щокв. журн. – 2010. – № 4. – С. 2–4.
4. Дворкина М. Хранители прошлого. О концепции музея истории библиотечного дела Москвы / М. Дворкина // Библиотека. – 1998. – № 6. – С. 87–88.
5. Демченко Ю. А. Понятия «музеефикация библиотек» и «мемориальные библиотеки»: терминологический анализ / Ю. А. Демченко // Вестн. Библ. ассамблеи Евразии. – 2010. – № 2. – С. 53–57.
6. Иванова Н. В. Музейные экспозиции в библиотеке: особенности создания и использования в краеведческой работе библиотек [Электронный ресурс] : метод. рек. / Н. В. Иванова. – Электрон. дан. – 2016, 30 янв. – Режим доступа: http://milayanata1979.blogspot.com/2016/01/blog-post_30.html (дата обращения: 31.07.2018). – Загл. с экрана.
7. Коваль Л. Каким быть музеем истории библиотечного дела / Л. Коваль // Библиотекарь. – 1988. – № 4. – С. 46–47.
8. Коваль Л. М. Музеи истории библиотек // Библ. энцикл. – М. : Изд-во. «Пашков дом», 2007. – С. 674–675.
9. Коваль Л. Музеи истории книгохранилищ: нормативы, методика и опыт / Л. Коваль // Независимый библ. адвокат. – 1999. – № 2. – С. 62–66.
10. Коваль Л. Музей истории РГБ – главное дело моей жизни : интервью с заведующей Музеем истории РГБ Л. М. Коваль / Л. Коваль ; [беседу вёл А. Тарабрин] // Библиотека. – 2003. – № 10. – С. 72–74.
11. Колосова С. Г. Создание музеев в библиотеках как одна из тенденций развития публичных библиотек / С. Г. Колосова // Справочник руководителя учреждения культуры. – 2009. – № 10. – С. 81–83.
12. Колосова С. Сохранение культурного наследия: особенности работы библиотек-музеев и музеев-библиотек / С. Колосова // Библ. дело. – 2007. – № 18. – С. 42–44.
13. Кузнецова Т. Культурная инициатива или социальная закономерность / Т. Кузнецова // Библ. дело. – 2010. – № 21 (135). – С. 20–24.
14. Лащевская В. М. Музей в библиотеке, музей библиотеки : опыт, проблемы, прогнозы // Б-ка новой формации : от эксперимента до внедрения (на примере Кемеров. обл. науч. б-ки им. В. Д. Федорова). – Кемерово, 2006. – С. 89–95.
15. Літопис Національної парламентської бібліотеки України / П. Гапченко, С. Зворський ; ред. З. Савіна ; М-во культури України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України». – Київ, 2011. – Ч. 4 : 1967–1991 рр. – 136 с.
16. Лосиевский И. Я. Музей книги в научной библиотеке : проблемы создания единого комплекса материальных и виртуальных экспозиций / И. Я. Лосиевский // Вестн. библ. ассамблеи Евразии. – 2008. – № 1. – С. 64–69.
17. Мавричева К. Создать библиотечные музеи / К. Мавричева // Библиотекарь. – 1971.

– № 7. – С. 27.

18. Маркова Т. Б. Библиотека-музей как место памяти / Т. Б. Маркова // *Вестн. Санкт-Петербург. ун-та. Серия 6, Политология. Междунар. отношения.* – СПб., 2009. – Вып. 4. – С. 87–91.
19. Матлина С. Г. Мемориальная библиотека: парадокс или закономерность? (постановка проблемы) / С. Г. Матлина // *Библиотека в контексте истории : материалы 4-й Междунар. науч. конф. (Москва, 24–26 окт. 2001 г.).* – М., 2001. – С. 79–86.
20. Матлина С. Г. Нужны ли библиотекам музейные подразделения? / С. Г. Матлина // *Библ. дело.* – 2007. – № 18 (66). – С. 2–6.
21. Музей библиотеки им. Н. К. Крупской [Электронный ресурс] // *Донец. респ. унив. науч. б-ка им. Н. К. Крупской : офиц. сайт.* – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://nplu.org/muzei/index.html> (дата обращения: 18.10.2018). – Загл. с экрана.
22. Музей в библиотеке: о чём напомнил старый патефон : из опыта работы музеев в библиотеках Псковской области / сост.: А. Л. Левченко, Т. В. Пашкевич ; гл. ред. В. И. Павлова ; ГБУК «Псков. обл. универ. науч. б-ка», отд. координации деятельности б-к обл. – Псков : Псков. ОУНБ, 2015. – 100 с. – Электрон. аналог печ. изд. – Режим доступа: <http://ru.calameo.com/read/00083198746f066a7e3f0> (дата обращения: 31.07.2018). – Загл. с экрана.
23. Музей історії Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/muzei/index.html> (дата звернення: 31.07.2018). – Загол. з екрана.
24. Петрухно Ю. Е. Музей книги и истории библиотеки ХНАДУ / Ю. Е. Петрухно // *Коллекції пам'яток писемності та друку у бібліотечних фондах України : проблеми формування, збереження, розкриття : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від. рідкісних видань і рукописів Харків. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка.* – Харків, 2003. – С. 138–143.
25. Петрухно Ю. Музей книги та історії бібліотеки / Ю. Петрухно // *Бібл. планета.* – 2002. – № 4. – С. 14–15.
26. Проценко В. Історія бібліотеки: відкриття Музею історії ДРБ УРСР ім. КПРС / В. Проценко // *Культура і життя.* – 1985. – 11 листоп.
27. Российская государственная библиотека (Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина в 1945–1992 г. [Электронный ресурс] // *Студен. б-ка онлайн.* – Режим доступа: http://studbooks.net/533811/istoriya/gosudarstvennaya_biblioteka_ssr_1945_1992 (дата обращения: 21.07.2017). – Загл. с экрана.
28. Рычков А. «Служат для сравнительного изучения» / А. Рычков // *Библиотека.* – 1994. – № 7. – С. 26–28.
29. Свобода А. А. Научно-исследовательская работа – важная составляющая деятельности библиотек учреждений Национальной академии наук Украины / А. А. Свобода // *Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теор. сб.* – Киев, 2006. – Вып. 4. – С. 52–66.
30. Скарбниця культури [Електронний ресурс] : Музей історії ОННБ / *Одес. нац. наук. б-ка.* – Електрон. дан. – Режим доступу: <http://odnb.odessa.ua/virtual-museum/> (дата звернення: 31.07.2018). – Загол. з екрана.
31. Соляник А. А. Флагман бібліотечно-інформаційної освіти України / А. А. Соляник // *Вісн. Харків. держ. акад. культури.* – 2010. – Вип. 27. – С. 74–83.
32. Тітова Н. М. Історія бібліотечної справи області як об'єкт вивчення складової

- розвитку культури [Електронний ресурс] / Н. М. Тітова. – Електрон. дан. – Режим доступу: https://www.libr.dp.ua/Biblio/Ctv/Titova_rus.htm (дата звернення: 31.07.2018). – Загол. з екрана.
33. Хавкина Л. Б. О профессиональной подготовке библиотекарей / Л. Б. Хавкина // Третий съезд рус. деятелей по по техн. и проф. образованию в России. – СПб., 1904. – С. 1–16.
 34. Черченко О. Є. Головні теоретико-структурні ознаки віртуального музею, можливості та перспективи / О. Є. Черченко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2004. – Вип. 12–13. – С. 109–115.
 35. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / С. О. Шемаєв. – Харків, 2016. – 220 с.
 36. Шемаєв С. О. Концептуальні засади створення музею історії ХДНБ ім. В. Г. Короленка / С. О. Шемаєв // Короленківські читання-2012 : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. (Харків, 2013 р.). – Харків : ХДНБК, 2013. – С. 252–258.
 37. Шемаєв С. О. Створення бібліотечних музеїв: завдання та функції / С. О. Шемаєв // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2012. – Вип. 37. – С. 113–120.
 38. Шемаєв С. О. Форми взаємодії бібліотек, музеїв, архівів у сучасному інформаційному просторі / С. О. Шемаєв // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2014. – Вип. 42. – С. 222–230.

References

- [1]. Vikulova V. P. Muzei v bibliotekakh, biblioteki v muzeiakh [Museums in libraries, libraries in museums]. *Informacionnyi biulleten Rossiyskoy bibliotечноy assotsiatsii [Information bulletin of the Russian Library Association]*. 2004. no. 29. pp. 27–30.
- [2]. Gareev K. R. Innovacionnye napravlenija razvitija muzeja istorii nauchnoj biblioteki (iz opyta raboty). [Innovative directions for the development of the history museum of the scientific library (from work experience)]. *Intehratsiia bibliotek do sotsialno-komunikatsiinykh protsesiv suspilstva: materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii [The integration of libraries into social and communicative processes of society: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]*. Kharkiv, 2010, pp. 20–25.
- [3]. Gareev K., Shalyganova A. Muzej nauchnoj biblioteki kak fond issledovanija ego istorii. [The Museum of the Scientific Library as a fund of studying its history]. *Biblioteknyi forum Ukrainy [The Library forum of Ukraine]*. 2010, no. 4, pp. 2–4.
- [4]. Dvorkina M. Hraniteli proshlogo: O koncepcii muzeja istorii bibliotecnogo dela Moskvy. [Guardians of the past: On the concept of the library history museum in Moscow]. *Biblioteka [The Library]*. 1998, no. 6, pp. 87–88.
- [5]. Demchenko Ju. A. Ponjatija «muzeifikacija bibliotek» i «memorialnye biblioteki»: terminologicheskij analiz. [The concepts of «museumification of libraries» and «memorial libraries»: terminological analysis]. *Vestnik Bibliltechnoj assamblei Yevrazii [Bulletin of the Library assembly of Eurasia]*. 2010, no. 2, pp. 53–57.
- [6]. Ivanova N. V. Muzejnye jekspozicii v bibliotekе: osobennosti sozdaniija i ispolzovanija v kraevedcheskoj rabote bibliotek: metodicheskie rekomendacii. [Museum exhibitions in the library: peculiarities of creating and using libraries in local lore: guidelines]. 2016,

- 30 yanvaryya. Available at: http://milayanata1979.blogspot.com/2016/01/blog-post_30.html.
- [7]. Koval L. Kakim byt muzeju istorii bibliotechnogo dela: Otvet cherez semnadcat let. [What a museum of the history of librarianship should be: The answer after seventeen years]. *Bibliotekar [The Librarian]*. 1988, no. 4, pp. 46–47.
- [8]. Koval L. M. Muzei istorii bibliotek. [Museums of the history of libraries]. *Bibliotchnaja jenciklopedija [The Library encyclopedia]*. Moskva, 2007, pp. 674–675.
- [9]. Koval L. Muzei istorii knigohranilishh: normativy, metodika i opyt. [Museums of the history of book storages: standards, methods and experience]. *Nezavisimyy bibliotchnyy advokat [Undependent library lawyer]*. 1999, no. 2, pp. 62–66.
- [10]. Koval L. Muzei istorii RGB – glavnoe delo moei zhizni: interviu s zaveduiushchei Muzeem istorii RGB L. Koval [The history museum of the RSL is the main thing in my life: an interview with the head of the Museum of History of the RSL, L. M. Koval]. *Biblioteka [The Library]*. 2003, no. 10, pp. 72–74.
- [11]. Kolosova S. G. Sozdanie muzeev v bibliotekah kak tendencija razvitija publicznyh bibliotek. [Creation of museums in libraries as a tendency of development of public libraries]. *Spravochnik rukovoditelya uchrezhdeniya kultury [Head of cultural institutions guide]*. 2009, no. 10, pp. 81–83.
- [12]. Kolosova S. Sohranenie kulturnogo nasledija: osobennosti raboty bibliotek-muzeev i muzeev-bibliotek. [Preservation of cultural heritage: features of the work of libraries-museums and museums-libraries]. *Bibliotchnoe delo [Library science]*. 2007, no. 18, pp. 42–44.
- [13]. Kuznecova T. Kulturnaja iniciativa ili socialnaja zakonomernost [Cultural initiative or social pattern]. *Bibliotchnoe delo [Library science]*. 2010, no. 21(135), pp. 20–24.
- [14]. Lashhevskaja V. M. Muzej v biblioteke, muzej biblioteki: opyt, problemy, prognozy [Museum in the library, museum of the library: experience, problems, forecasts]. *Biblioteka novoy formatsii: ot eksperimenta do vnedreniya (na primere Kemerovskoy oblastnoy nauchnoy biblioteki im. V. D. Fedorova) [The library of a new formation: from experiment to implementation (on the example of the Kemerovo V. D. Fedorov Regional Scientific Library)]*. Kemerovo, 2006, pp. 89–95.
- [15]. Hapchenko P., Zvorskyi S. *Litopys Natsionalnoi parlamentskoi biblioteky Ukrainy [Chronicle of the National Parliamentary Library of Ukraine]*. Kyiv, 2011, part 4, 136 p.
- [16]. Losievskij I. Ya. Muzej knigi v nauchnoj biblioteke: problemy sozdanija edinogo kompleksa materialnyh i virtual'nyh jekspozicij [Museum of the book in the scientific library: the problems of creating a single complex of material and virtual expositions]. *Vestnik Bibliltechnoy assamblei Yevrazii [Bulletin of the Library assembly of Eurasia]*. 2008, no. 1, pp. 64–69.
- [17]. Mavricheva K. Sozdat bibliotchnye muzei [Create library museums]. *Bibliotekar [The Librarian]*. 1971, no. 7, pp. 27.
- [18]. Markova T. B. Biblioteka-muzei kak mesto pamiaty [Library-museum as a place of memory]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Seriya 6 : Politologiya. Mezhdunarodnye otnosheniya [Vestnik of Saint Petersburg University. Political science. International relations]*. 2009, vol. 4, pp. 87–91.
- [19]. Matlina S. G. Memorialnaja biblioteka: paradoks ili zakonomernost? (postanovka problemy). [Memorial library: A paradox or a regularity? (formulation of the problem)].

- Biblioteka v kontekste istorii: materialy chetvertoy Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii [Library in the context of history: the materials of the Fourth International Scientific Conference].* Moskva, 2001, pp. 79–86.
- [20]. Matlina S. G. Nuzhny li bibliotekam muzejnye podrazdelenija? [Do libraries need museum units?]. *Bibliotечноe delo [Library science]*. 2007, no. 18(66), pp. 2–6.
- [21]. Muzei biblioteki imeni N. K. Krupskoy [N. K. Krupskaya Library Museum]. *Donetskaya respublikanskaya universalnaya nauchnaya biblioteka imeni N. K. Krupskoy [Donetsk State Universal Scientific Library]*. Available at: <http://www.nplu.org/muzei/index.html>
- [22]. *Muzej v bibliotekе: O chjom napomnil staryj patefon: Iz opyta raboty muzeev v bibliotekah Pskovskoj oblasti. [Museum in the library: What reminded the old gramophone: From the experience of museums in the libraries of the Pskov region]*. Pskov, 2015, 100 p. Available at: <http://ru.calameo.com/read/00083198746f066a7e3f0>.
- [23]. *Muzei istorii Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho [Museum of the History of the National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise]*. Available at: <http://www.nplu.org/muzei/index.html>.
- [24]. Petruhno Yu. E. Muzej knigi i istorii biblioteki HNADU. [Museum of the book and history of the library Kharkiv National Automobile and Highway University]. *Kolektsii pamiatok pysemnosti ta druku u biblioteknykh fondakh Ukrainy: problemy formuvannia, zberezhennia, rozkryttia: materialy naukovopraktychnoi konferentsii, prysviachenoj 100-richchju viddilu ridkisykh vydan i rukopysiv Kharkivskoi derzhavnoi naukovoi biblioteki imeni V. H. Korolenka [The collections of monuments of writing and printing in the library funds of Ukraine: problems of formation, storing and disclosure: the materials of scientific and practical conference dedicated to the 100th anniversary of the department of rare editions and manuscripts of the Kharkiv Korolenko State Scientific Library]*. Kharkiv, 2003, pp. 138–143.
- [25]. Petruhno Yu. Muzej knyhy ta istorii biblioteki. [Museum of book and library history]. *Bibliotечna planeta [Library Planet]*. 2002, no. 4, pp. 14–15.
- [26]. Protsenko V. Istoriia biblioteki: vidkryttia Muzeiu istorii DRB URSR im. KPRS. [History of the library: the opening of the Museum of History of the State Republic CPSU Library of the Ukrainian SSR]. *Kultura i zhyttia [Culture and life]*. 1985, 11 lystopada.
- [27]. Rossiyskaya gosudarstvennaya biblioteka (Gosudarstvennaya biblioteka SSSR im. V. I. Lenina v 1945–1992 g. [Russian State Library (V. I. Lenin State Library of the USSR in 1945–1992)]. *Studencheskaya biblioteka onlayn [Student library online]*. Available at: http://studbooks.net/533811/istoriya/gosudarstvennaya_biblioteka_ssr_lenina_1945_1992.
- [28]. Rychkov A. «Sluzhat dlia sravnitel'nogo izucheniia» [«They are used for comparative study»]. *Biblioteka [Library]*. 1994, no. 7, pp. 26–28.
- [29]. Svoboda A. A. Nauchno-issledovatel'skaja rabota – vazhnaja sostavljajushhaja dejatel'nosti bibliotek uchrezhdenij Nacionalnoj akademii nauk Ukrainy. [Research work is an important component of the libraries of the institutions of National Academy of Sciences of Ukraine]. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funkcionirovaniya, tendentsii razvitiya [Libraries of national academies of sciences: problems of functioning and development tendencies]*. Kiev, 2006, vol. 4, pp. 52–66.
- [30]. *Skarbnytsia kultury: Muzei istorii ONNB. [Treasury of Culture: Museum of History of ONNB]*. Available at: <http://odnb.odessa.ua/virtual-museum/>.

- [31]. Solianyuk A. A. Flahman bibliotechno-informatsiinoi osvity Ukrainy [The flagship of the library and information education of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury [Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture]*. 2010, vol. 27, pp. 74–83.
- [32]. Titova N. M. *Istoriia bibliotechnoi spravy oblasti yak ob'ekt vyvchennia skladovoi rozvytku kultury [The history of the library business of the region as an object of studying the component of cultural development]*. Available at: https://www.libr.dp.ua/Biblio/Ctv/Titova_rus.htm.
- [33]. Khavkina L. B. O professionalnoi podgotovke bibliotekarei [On the professional training of librarians]. *Tretii sezd ruskikh deiatelei po tekhnicheskomu i professionalnomu obrazovaniiu v Rossii [The Third congress of Russian figures on technical and professional education]*. Sankt-Peterburg, 1904, pp. 1–16.
- [34]. Cherchenko O. Ye. Holovni teoretyko-strukturni oznaky virtualnogo muzeiu, mozhlyvosti ta perspektyvy. [Main theoretical and structural features of the virtual museum, opportunities and perspectives]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury [Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture]*. 2004, vol. 12–13, pp. 109–115.
- [35]. Shemaiev S. O. *Vzaiemodiia bibliotek, muzeiv, arkhiviv u komunikatsiinomu prostori Ukrainy [Interaction of libraries, museums, archives in the communication space of Ukraine]*. Kharkiv, 2016, 220 p.
- [36]. Shemaiev S. O. (2013). Kontseptualni zasady stvorennia muzeiu istorii KhDNB im. V. H. Korolenka. [Conceptual basis for the creation of the Museum of History of Kharkiv V. H. Korolenko State Scientific Library]. *Korolenkivski chytannia 2012: materialy Vseukrainskoi naukovo-teoretychnoi konferentsii [Korolenko readings 2012: materials of all Ukrainian scientific and theoretic conference]*. Kharkiv, 2013, pp. 252–258.
- [37]. Shemaiev S. O. Stvorennia bibliotechnykh muzeiv: zavdannia ta funktsii. [Creation of library museums: tasks and functions]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury [Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture]*. 2012, vol. 37, pp. 113–120.
- [38]. Shemaiev S. O. Formy vzaiemodii bibliotek, muzeiv, arkhiviv u suchasnomu informatsiinomu prostori. [Forms of interaction between libraries, museums and archives in the modern information space]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury [Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture]*. 2014, vol. 42, pp. 222–230.

Надійшла 29.05.2018 р.

Соколов В. Ю.,

кандидат исторических наук, главный библиотекарь
Национальной парламентской библиотеки Украины
ул. М. Грушевского, 1, г. Киев, 01008, Украина
тел.: (044) 278 85 12
e-mail: socolv@i.ua

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МУЗЕЕВ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕК: НА ПУТИ К СОХРАНЕНИЮ РЕГИОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

Охарактеризованы опыт, проблемы, перспективы создания, особенности функционирования музеев истории библиотек; проанализирована специфика формирования и развития деятельности виртуальных музеев истории библиотек, а также значение музея истории библиотеки в развитии научно-исследовательской, экспозиционно-выставочной и культурно-массовой работы библиотеки, в сохранении и популяризации национального культурного наследия и в повышении имиджа библиотечной деятельности.

Ключевые слова: библиотека, библиотечные инновации, библиотечные музеи, виртуальные музеи, музей истории библиотеки, история библиотек.

Sokolov V. Iu.,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.),

Chief Librarian National Parliamentary Library of Ukraine

1, M. Hrushevskoho St., Kyiv, 01008, Ukraine

tel.: (044) 278 85 12;

e-mail: socolv@i.ua

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF MUSEUMS OF THE HISTORY OF LIBRARIES: ON THE WAY TO SAVING REGIONAL CULTURAL HERITAGE

Summary

In the article by Victor Sokolov «Cultural and educational activities of museums of the history of libraries: on the way to saving regional cultural heritage», the relevance of research on the creation and functioning of library museums is disclosed. Experience, problems, perspectives of creation, peculiarities of the functioning of museums of the history of libraries in Ukraine are described.

The purpose of the article is to analyze and characterize the socio-cultural factors of creation and the peculiarities of the functioning of the Museum of Library History, as well as to study and clarify the specificity of the formation of electronic format of museum expositions and the work of the virtual museum of library history, in addition – to reveal the importance of the cultural and educational activities of these museums in preserving and popularizing the national cultural heritage. In his work the author used methods of compari-

son, analogy, deduction, description, analytics, typological method and other methods of scientific research.

The article analyzes the basic preconditions and stages of the formation of museums of history of libraries and the peculiarities of the organization of their work. The main directions of the social functioning of the Museum of Library History and the influence of its activity on the work of library colleges are described. The author disclosed the specificity of the compilation and substantiated the advantages of creating electronic museum expositions in libraries. Experience proves that the creation and operation of a virtual museum of library history has certain advantages and can be more effective in the cultural and educational work of the library than the real museum. However, the creation of an electronic format for museum expositions in libraries is mainly based on the functioning of a real museum. The article also analyzes the importance of museums of the history of libraries in the development of book-keeping, research and exhibition, exhibition and cultural-mass work, in preserving and popularizing the national cultural heritage, in enhancing the image of librarianship. As a result of the analysis of sources, scientific materials and library experience the author has identified and described the main positive features and benefits of virtual museums of library history. According to the researcher, the main advantages of virtual museums are: availability for remote users who have access to the Internet; acquaintance with documents and objects of the museum in electronic form; providing free communication between users (by commenting and discussing the material) as well as receiving additional information through hyperlinks; simplification of the library's museum work component. The author of the article made the conclusion that the active work of the Museum of Library History manifests itself in the direct dependence on the development of its ethnographic, cultural, educational and research work; the level of information on library and bibliographic activity; the introduction of innovations, systematic archival and scientific research; cooperation with various institutions of culture, science and education; coordination of research and museum activities of libraries, museums and archives of the region.

Key words: library, library innovations, library museums, virtual museums, library history museum, history of libraries.